Azərbaycanda rəqəmsal iqtisadiyyata transformasiya

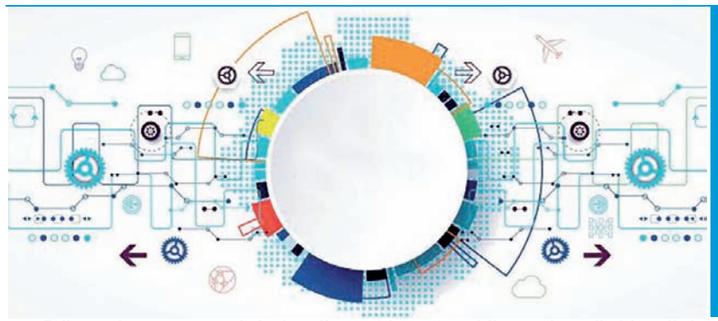

Rəqəmsal iqtisadiyyat mübadilə və istehlak məqsədilə rəqəmsal texnologiyaların istifadəsinə əsaslanır. Bura elektron ticarət, elektron hökumət, elektron təhsil, elektron səhiyyə, elektron maliyyə və digər sahələr daxildir. Rəqəmsal iqtisadiyyat məhsuldarlığı, rəqabət qabiliyyətini, innovasiyanı və həyat keyfiyyətini artırmağa kömək edir. Onun əsasını təşkil edən texnologiyalardan biri isə süni intellektdir. Süni intellektin əsas hissəsi ölkənin inkişafı üçün əhəmiyyətli iqtisadi və sosial dividendlər gətirə bilər. Məsələn, biznes proseslərinin optimallaşdırılması və təşkilatların səmərəliliyinin artırılması, əhaliyə xidmət keyfiyyətinin və əlçatanlığın yaxşılaşdırılması, xərclərin və risklərin azaldılması, innovasiyaların və elmi-texniki tərəqqinin stimullaşdırılması, yeni iş yerlərinin yaradılması və kadr hazırlığının artırılması, milli təhlükəsizliyin və müdafiənin gücləndirilməsi.

Dünyada rəqəmsal iqtisadiyyatda süni intellektin inkişafı və tətbiqi baxımından ölkələrin sayı çoxdur. Müqayisə üçün müxtəlif göstəricilər və indekslərdən istifadə etmək olar. Bütün mənbələr hesabına süni intellektin inkişafına daxili xərclərin həcmi (ÜDM-də pay üzrə); elmi jurnallarda süni intellekt nəşrlərinin sayı; süni intellekt üzrə patentlərin sayı; süni intellekt startaplarının sayı; süni intellekt üzrə mütəxəssislərin sayı; müxtəlif sahələrdə süni intellektin tətbiqi üzrə layihələrin sayı; ÜDM artımında potensial töhfəsinin qiymətləndirilməsi.

Beynəlxalq AI Mərkəzin (International Center for AI) məlumatına görə, 2020-ci ilə qədər bütün mənbələr hesabına AI-nin inkişafı üçün daxili xərclərin həcminə görə ABŞ (0,34 faiz), Çin (0,33 faiz), Yaponiya (0,25 faiz), Almaniya (0,19 faiz) və Fransa (0,18 faiz) liderlərdir. Rusiya isə 0,08 faiz göstərici ilə 14-cü yerdədir.

"Scopus"un məlumatında bildirilir ki, 2019-cu ilə qədər süni intellekt nəşrlərinin sayına görə Çin (126 608), ABŞ (72 689), Hindistan (28 088), Almaniya (17 988) və Yaponiya (16 437) liderdir, Rusiya (8 798) 10-cu yerdə qərarlaşıb.

"WIPO Statistics Database"nin məlumatında qeyd olunur ki, 2018-ci ilə qədər süni intellekt patentlərinin sayına görə ABŞ (60 003), Çin (37 369), Yaponiya (31 510), Koreya (15 254) və Almaniya (7 306) liderdir.

"Crunchbase"in məlumatına görə, 2020-ci ilə qədər süni intellekt startaplarının sayına görə liderlər ABŞ (6 191), Çin (1 526), Böyük Britaniya (1 024), Hindistan (767) və Kanadadır (537).

"LinkedIn"in məlumatında bildirilir ki, 2020-ci ilə qədər süni intellekt üzrə mütəxəssislərin sayına görə liderlər ABŞ (850 min), Çin (500 min), Hindistan (300 min), Böyük Britaniya (150 min) və Almaniyadır (100 min).

"International Center for AI"nin məlumatına əsasən, 2020-ci ilə qədər müxtəlif sahələrdə süni intellektin tətbiqi layihələrinin sayına görə ABŞ (1200), Çin (800), Yaponiya (600), Almaniya (400) və Fransa (300), Rusiya (200) 9-cu yerdədir.

"PwC"dən verilən məlumatda vurğulanır ki, 2030-cu ilə qədər AI-nin ÜDM artımına potensial töhfəsinin qiymətləndirilməsi üzrə liderlər Çin (+26 faiz), ABŞ (+14 faiz), Şimali Avropa (+10 faiz), Cənubi Avropa (+9 faiz) və Latın Amerikasıdır (+6 faiz).

Süni intellektdən iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində geniş istifadə etmək mümkündür. Məsələn, kənd təsərrüfatında torpaqların məsafədən zondla tədqiqi əsasında torpaq və kənd təsərrüfatı bitkilərinin vəziyyətini, eləcə də kənd təsərrüfatı texnikasının işini izləmək üçün süni intellektdən istifadə etmək olar. Bank sektorunda - kommersiya banklarının fəaliyyətinin monitorinqinin səmərəliliyinin artırılması və tənzimləyici tələblərin (SubTech və RegTech) yerinə yetirilməsinin sadələşdirilməsi, habelə bank xidmətlərinin keyfiyyətinin təhlili, istifadəçilərin məsafədən biometrik identifikasiyası (Face-ID) və kredit risklərinin qiymətləndirilməsi. Vergi sahəsində - hüquqi şəxslərin vergi daxilolmalarının təhlili, vergi ayırmalarında problemlərin aşkarlanması. Nəqliyyat sahəsində - lokomotivlərin hərəkətini izləmək və təhlükəli vəziyyətlərdə maşinistlərin xəbərdarlığı, ictimai nəqliyyatın hərəkəti təhlili və onun optimal marşrutlarının müəyyən edilməsi, həmçinin avtomobil hərəkəti və tıxacların monitorinqi. Energetika sahəsində - enerji resurslarının istehsalını və istehlakını proqnozlaşdırmaq, texnoloji avadanlıqların işini optimallaşdırmaq.

Süni intellektin inkişafı müasir texnologiyaların ən dinamik və perspektivli istiqamətlərindən biridir. Dünya ölkələri müxtəlif sahələrdə süni intellektin tədqiqi, inkişafı və tətbiqinə böyük sərmayə yatırırlar.

Son illərdə Özbəkistanda süni intellekt sahəsi dövlət və özəl sektorun dəstəyi sayəsində inkişaf etməyə başlayıb. Belə ki, süni intellektin inkişafı strategiyası və müvafiq normativ-hüquqi baza işlənib hazırlanıb. Süni intellekt texnologiyalarının iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində və sosial sahədə geniş tətbiqi, bu sahədə innovativ inkişafların yerli ekosisteminin yaradılması gündəmdədir. Rəqəmsal məlumatlara çıxışda süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi ilə proqram təminatı tərtibatçıları üçün şərait yaratmaq, bu sahəyə investisiya yatırmaq, mütəxəssislərin süni intellekt sahəsində informasiya resurslarına çıxışını təmin etmək, bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı prioritetdir.

Birmənalı olaraq, Amerika Birləşmiş Ştatları süni intellekt sahəsində liderdir. Ştatlar aparıcı şirkətlər, universitetlər, elmi laboratoriyalar və hökumətin dəstəyi innovasiyalar üçün səmərəli zəmin yaradır. ABŞ yeni texnologiyaları fəal şəkildə inkişaf etdirir, süni intellekt əsasında məhsullar yaradır və bu sahənin inkişafı üçün strateji planlar hazırlayır.

Böyük Britaniya hökuməti iqtisadi artımı sürətləndirmək və dövlət xidmətlərinin səmərəliliyini artırmaq üçün süni intellektin (AI) tətbiqini genişləndirməyi planlaşdırır. Hökumət artıq bu istiqamətdə işə başlayıb. Belə ki, bu yaxınlarda elan ediləcək süni intellektin imkanları üzrə fəaliyyət planı çərçivəsində aparıcı texnologiya şirkətləri müxtəlif layihələrə 14 milyard funt sterlinq sərmayə qoymağı öhdələrinə götürüblər. Bu layihələrin köməyi ilə 13 min 250 yeni iş yeri yaradılacaq. Plan inkişaf zonalarının yaradılmasını nəzərdə tutur və süni intellekt texnologiyasının yol problemi kimi məsələlərin həllini dəstəkləmək üçün istifadə olunacaq. Hətta hökumət süni intellekt üzrə tanınmış məsləhətçi Mett Clifforda süni intellektin inkişafına və ictimai xidmətlərdə tətbiqinə dəstək üçün tədbirlər planı hazırlamağı tapşırıb.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı Azərbaycan üçün prioritet sahədir və ən çox diqqət elektron xidmətlərin mərkəzləşdirilməsinə və dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılmasına yönəldilir. Əhalinin internetə çıxış səviyyəsi artırılır, həmçinin Kibertəhlükəsizlik strategiyası hazırlanıb, məlumatların məxfiliyi haqqında qanunvericiliyə xüsusi diqqət ayrılıb. Ekspertlərin rəyinə əsasən, Azərbaycan rəqəmsal iqtisadiyyat üçün mütərəqqi qaydaların işlənib hazırlanması üzrə Qafqazda liderlərdən biri ola bilər. Bu mənada, ötən il SABAH.HUB İnnovasiya Mərkəzi ilə İqtisadiyyat Nazirliyi yanında IV Sənaye İnqilabının Təhlili və Koordinasiyası Mərkəzi (4SIM) arasında imzalanmış Anlaşma Memorandumu çərçivəsində Azərbaycanda rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün elmi-sənaye klasterinin yaradılması önəm kəsb edir. Rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişaf strategiyası ölkənin gələcək innovativ inkişafı üçün effektiv ekosistemin yaradılmasına yönəlib. Bunu Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov "INMerge Innovation Summit"də deyib. M.Cabbarov yeni iqtisadi reallıqlara uyğunlaşa biləcək kadrlar hazırlamalı olan təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş təşəbbüsləri qeyd edib. Onun sözlərinə görə, 2017-ci ildən etibarən Azərbaycanda yüz minlərlə tələbəni əhatə edən startaplar, pilot layihələr və proqramlar daxil olmaqla rəqəmsal bacarıqların öyrədilməsi sisteminin tətbiqinə başlanılıb.

İqtisadiyyatın rəqəmsallaşması sahəsində irəliləyiş, ilk növbədə, hökumətin təşkil etdiyi genişmiqyaslı tədbirlər, ixtisaslaşdırılmış texnoparkların və biznes inkubatorların inkişafı və startap hərəkatının dəstəklənməsi kimi yüksək texnologiyalı biznesin inkişafına və innovasiyaların təşviqinə dəstək məqsədi daşıyan çoxsaylı institut və proqramların yaradılmasında öz əksini tapır.

Azərbaycanda 2030-cu ilə qədər davamlı və texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş iqtisadi sistemin formalaşdırılmasına yönəlmiş rəqəmsal iqtisadiyyat strategiyasının hazırlanması başa çatıb. Bu barədə "Chain Reaction 2024" forumunda 4SIM Azerbaijan şirkətinin icraçı direktoru Fariz Cəfərov yeni strategiyanın əsas müddəalarını təqdim edərkən bildirib. O, strategiya çərçivəsində 2030-cu ilə qədər həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan 51 böyük təşəbbüsü vurğulayıb. Bu təşəbbüslər süni intellekt, böyük məlumatların emalı və iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin rəqəmsal transformasiyası da daxil olmaqla rəqəmsal texnologiyaların inkişafına yönəlib.

O cümlədən Çin, Kanada və bir çox digər ölkələr də AI-nin tədqiqi və inkişafına fəal şəkildə sərmayə qoyurlar. Beynəlxalq ictimaiyyət bu sahədə əməkdaşlıq edir, yarışlar keçirir, bilik mübadiləsi aparır. Bu səbəbdən tədqiqatlara, mütəxəssislərin hazırlanmasına, effektiv tənzimləyici mexanizmlərin hazırlanmasına və süni intellektin tətbiqi üçün etik əsasların təmin edilməsinə investisiya qoymaq vacibdir. Yalnız birgə səylər və balanslaşdırılmış yanaşma vasitəsilə bəşəriyyətin rifahı naminə süni intellektin potensialını tam reallaşdırmaq mümkündür.

Aygün İBRAHİMOVA,
"Respublika".